

**Л. І. Прокопова, Н. М. Скачедуб**

Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка

## **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СПОРТСМЕНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ КОМАНДНИМИ Й ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ВИДАМИ СПОРТУ**

*У статті розкрито мотиви, які спонукають дітей підліткового віку до занять командними та індивідуальними видами спорту. Визначено силу окремих мотивів та встановлено їх ієрархію.*

**Ключові слова:** мотивація, ієрархія мотивів, командні та індивідуальні види спорту.

**Постановка проблеми.** Мотивація має велике значення для будь-якої діяльності людини, особливо вона необхідна у спорті, де в найкоротший термін у ситуації жорсткої конкуренції треба показати найкращий спортивний результат.

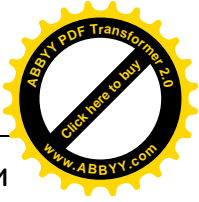
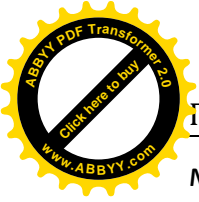
Слід зазначити, що недостатня розробленість проблеми мотивації, відсутність єдності і чіткості у визначенні сутності цього явища наклали відбиток і на методологічні підходи до дослідження мотивів. Багато авторів намагалися упорядкувати різноманітність мотивів занять спортом, класифікувати їх на основі різних критеріїв.

**Аналіз актуальних досліджень.** Питання формування мотивації фізкультурно-спортивної діяльності і поведінки були предметом аналізу П. А. Рудика (1972), Ю. Ю. Палайми (1972), В. А. Соколова (1973), Є. П. Ільїна (1974), А. Ц. Пуні (1976), І. Г. Келишева (1981), В. М. Мельникова (1988), Р. А. Пілояна (1988) та ін. У своїх працях вони дають характеристику потреб, мотивів і цілей особистості, розкривають деякі механізми їх формування.

Так, Є. П. Ільїн зазначає, що на початковому етапі причинами приходу в спорт можуть бути: прагнення до самовдосконалення, прагнення до самовираження і самоствердження, соціальні установки, задоволення духовних і матеріальних потреб [1].

І. Г. Келишев визначає мотив внутрішньогрупової симпатії як початковий для занять спортом. Сутність його виявляється в тому, що діти займаються в спортивній секції не лише заради високих спортивних результатів, а й через потребу спілкування з однолітками [2].

Ю. Ю. Палайма виділив дві групи спортсменів, які відрізняються за домінуючим мотивом: «колективісти», в яких переважають суспільні,



моральні мотиви, і «індивідуалісти» – провідну роль відіграють мотиви самоствердження, самовираження особистості. Перші – краще виступають у командних видах спорту, інші, навпаки, – в одноосібних змаганнях [3].

Слід зауважити, що пид час психологічного забезпеченні спортивної діяльності важливо враховувати і той, і інший мотиви. Виховання спортсмена і досягнення ним високих спортивних результатів можливо лише за правильного співвідношення соціального й індивідуального мотивів.

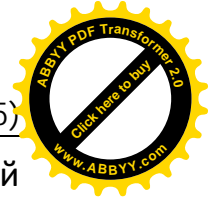
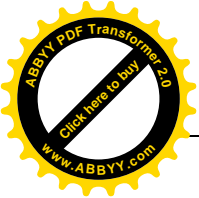
Однак сьогодні достатньо гостро стоїть проблема низької психологічної мотивації українських спортсменів, про що свідчать результати спортивної діяльності наших команд у таких видах спорту, як футбол, баскетбол, волейбол, теніс та ін. Тому вибір даної теми зумовлений актуальністю питання мотивації спортсменів до командних видів спорту.

**Мета статті** – вивчити мотиви, дослідити силу мотивів до занять спортом підлітків, які займаються командними й індивідуальними видами спорту та визначити їх ієрархію.

**Виклад основного матеріалу.** Основний методологічний підхід пид час організації дослідження базувався на використанні методики В. І. Тропнікова «Вивчення мотивів занять спортом». Сутність методики полягає у визначенні ступеня важливості різних причин (ситуацій, обставин), які збуджували і збуджують спортсмена займатися обраним видом спорту. Методика складається із 109 стандартизованих тверджень, які оцінювалися за 10-бальною шкалою.

У дослідженні взяли участь спортсмени віком 11–13 років, які займаються в спортивних школах м. Суми не менше ніж 2 роки. Усього було досліджено 52 особи, їх розподілено на дві групи: перша група – 26 спортсменів, які займаються футболом (командний вид спорту); друга група – 26 спортсменів, які займаються спортивною гімнастикою (індивідуальний вид спорту).

Перш ніж здійснити аналіз отриманих даних, слід відзначити, що спортсмени, які займаються командним видом (футболом), з цікавістю поставилися до запропонованої методики і з азартом відповідали на запитання. Стосовно спортсменів-індивідуалістів, то вони були стриманішими і не виражали зацікавленості у проведенні експерименту.



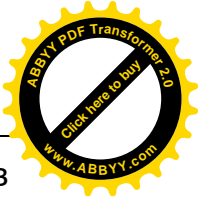
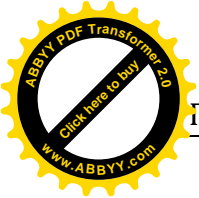
На підставі аналізу питальника В. І. Тропнікова був визначений ступінь вираження у спортсмена певного мотиву. У спортсменів, які займаються командними видами спорту, лідером серед мотивів є мотив підвищення престижу і бажання слави, а також мотив фізичного вдосконалення. Значущо відрізняється мотив колективістської спрямованості ( $t = 29,246$ ;  $p \leq 0,00$ ), це логічний результат, виходячи зі специфіки спортивної діяльності; значущо виражений також мотив набуття корисних для життя вмінь і навичок ( $t = 21,353$ ,  $p \leq 0,00$ ). Спортсмени вважають набуття нових знань і вмінь у спорті запорукою подальшого успіху і намагаються їх отримати (табл. 1).

Таблиця 1

**Середні показники мотивів футболістів за методикою В. І. Тропнікова  
(в балах)**

Мотиви	Перша група (футболісти)
Підвищення престижу і бажання слави	7,2
Фізичне вдосконалення	7,1
Колективістська спрямованість	6,8
Потреба у схваленні	6,4
Набуття корисних для життя знань і вмінь	6,3
Спілкування	5,4
Матеріальні блага	3,1
Пізнання	2,9
Покращання здоров'я і самопочуття	2,3
Розвиток характеру і психологічних якостей	1,5
Естетичне задоволення і гострота відчуттів	1,2

Отже, у першій групі достатньо високо ціняться фізичний розвиток, спритність, координація рухів, сила. Мотив підвищення престижу і бажання слави також високо оцінений, що свідчить про бажання стати лідером у певному колективі і відчувати власну перевагу над іншими. Цей мотив також відповідає за прагнення досягти нових результатів і висот у спорті, що добре позначиться на кар'єрному зростанні, як спортсмена, так і команди в цілому.



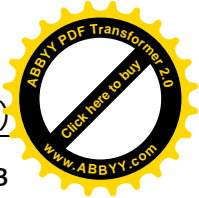
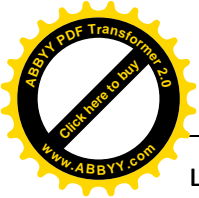
У результаті детального статистичного аналізу показників спортсменів-індивідуалістів було встановлено, що мотив естетичного задоволення і гострота відчуттів ( $t = -42,803, p \leq 0,00$ ) є домінуючим, тобто якщо для командних видів спорту важливим є результат команди, то в індивідуальному кожен спортсмен добивається особистих цілей, отже, самоціллю є підвищення власного престижу, а не командного, що зумовлено тим, що у певному виді спорту результат є особистим досягненням спортсмена. Результати дослідження мотивів підлітків-гімнастів подані в табл. 2.

Таблиця 2

**Середні показники мотивів гімнастів за методикою В. І. Тропнікова  
(в балах)**

<b>Мотиви</b>	<b>Друга група (гімнасти)</b>
Фізичне вдосконалення	8,6
Підвищення престижу і бажання слави	8,1
Потреба у схваленні	6,8
Естетичне задоволення і гострота відчуттів	5,5
Спілкування	5,1
Покращання здоров'я і самопочуття	4,5
Матеріальні блага	4,5
Набуття корисних для життя знань і вмінь	4,1
Колективістська спрямованість	4,1
Розвиток характеру і психологічних якостей	2,1
Пізнання	1,9

За результатами табл. 2 можна визначити, що друга група досліджуваних, як і перша, високо оцінили мотив фізичного вдосконалення та мотив підвищення престижу і бажання слави. Отже, спортсмени підліткового віку на високий щабель підносять фізичну привабливість, заради чого посилено тренуються. А мотив підвищення престижу свідчить про те, що в компаніях підлітків, як і в суспільстві в



цілому, високо цінуються спортивні досягнення, самооцінка підлітків підвищується через визнання їх досягнень з боку однолітків, товаришів по команді і батьків.

У спортсменів командних видів спорту, на відміну від спортсменів-індивідуалістів, були виявлені мотиви: потреби спілкування у спорті ( $t = 2,128, p \leq 0,038$ ), прагнення до успіху ( $t = 2,387, p \leq 0,021$ ), покращання здоров'я і самопочуття ( $t = -30,330, p \leq 0,00$ ), мотив фізичного вдосконалення ( $t = -15,383, p \leq 0,00$ ), підвищення престижу і бажання слави ( $t = -8,636, p \leq 0,00$ ) (табл. 3).

Таблиця 3

**Середні показники мотивів першої та другої груп за методикою  
В. І. Тропнікова «Вивчення мотивів занять спортом»**

Мотиви	Перша група (футболісти)	Друга група (гімнасти)
Фізичне вдосконалення	7,1	8,6
Підвищення престижу і бажання слави	7,2	8,1
Потреба у схваленні	6,4	6,8
Естетичне задоволення і гострота відчуттів	1,2	5,5
Спілкування	5,4	5,1
Покращання здоров'я і самопочуття	2,3	4,5
Матеріальні блага	3,1	4,5
Набуття корисних для життя знань і вмінь	6,3	4,1
Колективістська спрямованість	6,8	4,1
Розвиток характеру і психологічних якостей	1,5	2,1
Пізнання	2,9	1,9

Обидві групи досліджуваних дали високі показники мотивів фізичного вдосконалення і підвищення престижу. Тобто незалежно від роду спортивної діяльності підлітки багато в чому мотивовані фізичним розвитком і красою, гарною статуєю, що зумовлено віковими особливостями. Підлітки прагнуть бути більш успішними і привабливими як для ровесників, так і для тих, хто їх оточує. Порівняльна характеристика результатів дослідження футболістів і гімнастів (командні й індивідуальні види спорту) подано на рис. 1.

Слід зазначити, що унаслідок віку підлітки мотиви естетичного задоволення і гостроти відчуттів, пізнання, розвитку характеру і психічних властивостей залишають на нижчому рівні ієрархії. Хоча становлення характеру відбувається незалежно від бажання спортсмена,

під час тренувального процесу і змагань загартовується витривалість – як фізична, так і моральна. Відбувається пізнання себе як особистості і як спортсмена. Це проявляється в тому, що спортсмен пізнає специфіку спілкування з іншими людьми, вчиться працювати в колективі і досягати індивідуальних результатів.

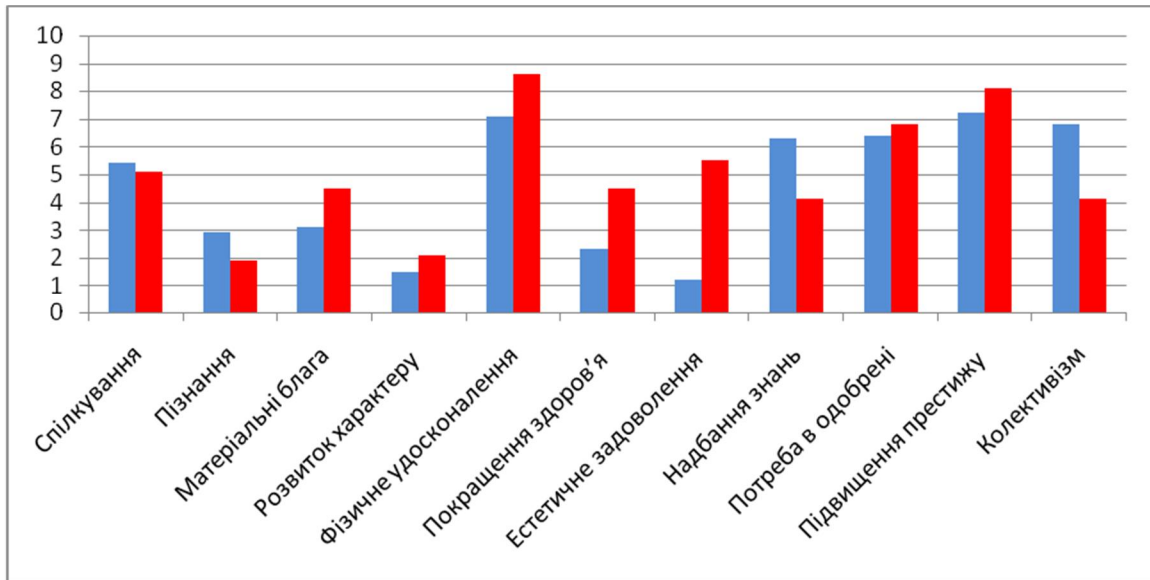
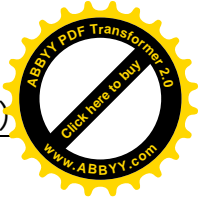
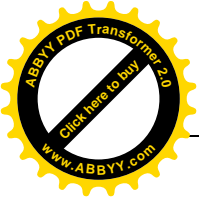


Рис. 1. Порівняльна характеристика мотивів за методикою В. І. Тропнікова «Вивчення мотивів занять спортом» у першій та другій групах досліджуваних

**Висновки.** Як показали дослідження, мотивація до спорту у підлітків, які займаються командними й індивідуальними видами спорту, має соціально-психологічний інтерес. Мотивація визначає спонукання до дії. Блок мотивації у структурі спортивної діяльності визначає такі функції: є пусковим механізмом до занять спортом; підтримує необхідний рівень активності у процесі тренувальної і змагальної діяльності; регулює зміст активності, використання різних засобів діяльності для досягнення бажаного результату.

Таким чином, наведені матеріали є доказом того, що мотиваційна сфера спортсменів підліткового віку залежить від виду спортивної діяльності. Результати дослідження можуть бути використані тренерами ДЮСШ, викладачами фізичної культури у загальноосвітніх школах, спортивними психологами з метою підвищення ефективності спортивної діяльності шляхом впливу на мотиваційну сферу спортсмена.

Надалі передбачається вивчення змін мотивації спортсмена залежно від сезону, тижневого циклу і змагальної діяльності.



## ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин Е. П. О механизмах выбора спортивной деятельности / Е. П. Ильин // Спорт в современном обществе: Философия, история, социология : сб. науч. тез. Всемир. науч. конгр. – М., 1974. – С. 327.
2. Кельшев И. Г. Динамика мотивов и интересов в спорте / И. Г. Кельшев // Матер. науч. конф. кафедры психологии ГЦОЛИФК по проблемам психологии спорта. – М., 1972. – С. 5–6.
3. Палайма Ю. Ю. Проблема мотивации в спортивной деятельности / Ю. Ю. Палайма // Материалы XXVI науч. метод. конф. преподавателей ин-та физкультуры и кафедр физвоспитания др. высших учеб. Лит ССР. – Каунас, 1972. – С. 29–31.
4. Психология / [под ред. А. Ц. Пуни]. – М. : Физкультуры и спорт, 1984. – 255 с.

## РЕЗЮМЕ

**Л. И. Прокопова, Н. Н. Скачедуб.** Психологические особенности мотивации спортсменов подросткового возраста, которые занимаются командными и индивидуальными видами спорта.

*В статье раскрыты мотивы, которые побуждают детей подросткового возраста к занятиям командными и индивидуальными видами спорта. Определена сила отдельных мотивов и установлена иерархия мотивов.*

**Ключевые слова:** мотивация, иерархия мотивов, командные и индивидуальные виды спорта.

## SUMMARY

L. Prokороva, N. Skachedub. Psychological peculiarities of teenage sportsmen motivation, who go in for individual and teams sports.

*This article examines the motives of the inducement attend to the sports of teams and individual. To definite the power of motives and mount correlation motives.*

**Key words:** motivation, correlation motives, teams and individual sports.

УДК 378.013.32

**Н. В. Сідельник**

Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих  
НАПН України (м. Київ)

## ЕТНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

*У статті розкриваєто сутність поняття «компетенція», подано її визначення. Здійснено теоретичний аналіз підходів до розуміння сутності культури та етнокультури педагога. Розглянуто підходи педагогів до проблеми формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя.*

**Ключові слова:** компетентність, етнокультурна, культура, національна самосвідомість, етнопедагогіка, етнопсихологія, етнокультурна компетентність.

**Постановка проблеми.** Ефективність процесу формування особистості залежить від того, якою мірою накопичені досягнення людської культури і будуть передані їй педагогом. Тому проблема формування етнокультурної компетентності педагога-вихователя є